

EDEN

BOEKEN VAN MARCEL MÖRING

- Mendel* (voorheen *Mendels erfenis*, roman, 1990)
Het grote verlangen (roman, 1992)
Bederf is de weg van alle vlees (novelle, 1995)
In Babylon (roman, 1997)
Modelvliegen (novelle, 2000)
Lijdenslust (essay, 2006)
Dis (roman, 2006)
Een vrouw (novelle, 2007)
Reinigingsadvies (gedichten, 2008)
In Ithaca (essay, 2009)
Louteringsberg (roman, 2011)
East Bergholt (novelle, met tekeningen van Sam Drukker, 2013)

Marcel Möring

EDEN

2017

DE BEZIGE BIJ

AMSTERDAM | ANTWERPEN

Het werk aan dit boek werd mede mogelijk gemaakt door een verblijf aan het Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Sciences (NIAS) en een werkbeurs van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Copyright © 2017 Marcel Möring
Omslagontwerp Moker Ontwerp
Vormgeving binnenwerk Peter Verwey, Heemstede,
en Marcel Möring
Druk Bariet, Steenwijk
ISBN 978 90 234 9614 4
NUR 301

debezigebij.nl
marcelmoring.com

Voor Harry Cock

‘History,’ Stephen said, ‘is a nightmare from which I am
trying to awake.’

– James Joyce, *Ulysses*

Ik ben geboren
in een woud zonder grenzen, oud en
woest als de schepping zelf, waar de bizon zwierf
en de bomen ouder waren dan alles wat leefde. Er waren
wolven en beren en als het winter werd lag de sneeuw zo dik dat
elke gedachte aan reizen ijdel was en dorpen maanden waren
ingesloten en eenzame houtvesters stierven van honger en kou. In de
lente, als de sneeuw smolt en het ijs op de beken en rivieren en meertjes brak,
was overal in het bos het druppen van water te horen en het murmelen van
kleine stroompjes die een weg zochten tussen boomwortels en omgevallen
stammen tot ze een beek of een rivier bereikten om zich kolkend en schuimend in
te storten. Grassen en kruiden schoten op na die eerste lentedag. De vogels, die de
hele lange koude winter stil hadden geleken, riepen elkaar toe. Bomen en struiken
begonnen te botten. Nog geen twee weken later was alles een waas van teer jong
groen. 's Zomers scheen de zon lang op het dichte loofdak, de dikke laag humus op
de grond warmde op en overal rook het naar rottend blad en hars en versgezaagd
hout, want de mannen waren dan al weer het woud ingetrokken om te kappen.
Bosaardbeien schitterden als druppels bloed tussen het groene dek, orchideeën
geurden bedwelmend, bijen vlogen af en aan en honingdronken hommels
zoemden rond de bloeiende tijmstruiken. Na de lange stille winter was
het bos een en al bedrijvigheid: houtvesters velden woudreuzen voor
de zagerijen, jagers schoten beren om hun huiden, bizons voor
het vlees en wolven voor hun plezier. In traag
stromende rivieren en beken hing de snoek
roerloos te wachten op
prooi en werden
karpers groot en vet,
otters speelden in de
kwikzilveren
schittering van het
water en bevers
bouwden met zoveel
toewijding aan hun
dammen dat het
leek of ze hoopten
dat het deze zomer
eindelijk zou lukken
het uitgestrekte
woud te veranderen
in hun waterige
dromen.

In dat bos, in een dorp zonder naam, kwam ik ter wereld. Het had geen naam omdat het er niet hoorde te zijn. Het was een plek waar houthakkers, kolenbranders en pelsjagers waren neergestreken. Als een van ons werd gevraagd waar we woonden dan zei hij 'daar' en wees in de richting van het dorp dat niet bestond, en als we hier waren, te midden van onze huisjes en hutten, dan noemden we het 'hier' en keken om ons heen, alsof we onszelf ervan moesten overtuigen dat het dorp er wel degelijk was.

Ik had zelf ook geen naam en om dezelfde reden. Voor mijn geboorte waren vier andere kinderen gestorven. Geen van hen was ouder dan een maand geworden. Er waren een meisje, twee jongens en nog een meisje geweest. Toen ik werd geboren was het vertrouwen van mijn ouders in de levensvatbaarheid van hun nageslacht zo geslonken dat ze hoopten dat de Engel des Doods mij zou overslaan als ik naamloos bleef. Het was hetzelfde bijgeloof waarmee moeders hun zieke kinderen een andere naam gaven.

Mijn moeder was na de bevalling koortsig en verzwakt. Haar borsten waren leeg en ze moest het bed houden. Omdat er in het hele dorp, dat uit niet meer dan acht huisjes en een paar hutten bestond, geen zogende vrouw was, wikkelde mijn vader mij in doeken, sloeg een stuk vacht om het bundeltje en liep naar het dichtstbijzijnde dorp. Daar vond hij een Litouwse boerin die haar kind nog aan de borst had. Maar hoe hij ook vleide, jammerde en sjacherde, ze wilde haar melk niet ter beschikking stellen aan het gebroed van een godsmoordenaar. Ze schikte haar lekkende borsten in haar lijfje, spuwde op de grond en riep de boer, die mijn vader met een dorsvlegel het erf afjoeg. En zo ging het door, deur na deur, erf na erf. Aan het einde van de dag, toen mijn vader zich met zijn hongerige kind op de terugweg begaf, kwam aan de rand van het dorp een vrouw op hem toe lopen. Het was een vrouw met een slechte naam, die kinderen had van verschillende mannen en zichzelf en haar kroost in leven hield door de was te doen voor de

boerinnen van het dorp. Er waren er ook die zeiden dat ze haar lichaam verkocht.

‘Jij daar,’ riep ze mijn vader toe, ‘waar ga jij met dat kind heen?’

Mijn vader, een sterke houthakker maar mak als een lam en schichtig als het om het wereldse ging, boog zijn hoofd en mompelde het verhaal, de vier dode zuigelingen, zijn zieke vrouw, haar lege borsten en de vruchteloze zoektocht naar een voedster. De wasvrouw bekeek hem vanonder haar wanordelijke krullen en glimlachte.

‘Jij ziet er niet uit als een man die geen gezonde kinderen kan maken,’ zei ze. Ze greep hem bij zijn arm, legde zijn hand op haar volle boezem en zei: ‘Ik heb genoeg voor twee. Ik heb zelfs te veel.’ Ze liet zijn verstijfde hand los en lachte. ‘Ik heb zoveel dat ik zelfs jou kan zogen.’ Daarbij schaterde ze zo hard dat mijn vader omkeek om te zien of niemand hen gadesloeg. De wasvrouw wenkte hem en liep haar huisje in zonder te kijken of mijn vader haar volgde.

Zo werd mijn leven gered, door de achteloze weldoenster die mijn voedster werd. Mijn vader legde mij in haar armen en gaf mij over aan het lot. Zijn kind zou zeker sterven als hij het terugbracht naar het dorp zonder naam. Beter het achter te laten waar het misschien zou bederven dan het te bewaren voor de vuigheid van de wereld met de kans dat het zou sterven, want wie het leven redt van één mens, redt de mensheid.

Die nacht, toen hij terugkeerde bij zijn ijrende vrouw, waar een van de andere vrouwen de koorts probeerde te stillen met een kompres van zuringblad, haalde hij zijn schouders op en zei dat het allemaal te laat was geweest en tevergeefs. Zo weinig hoop had hij, dat hij zijn kind overgaf aan de Engel des Doods voor die het opeiste.

De wasvrouw heette Ana. Toen mijn vader haar met mij alleen had gelaten, ontknoopte ze de veter van haar jak, tilde er haar lin-

kerborst uit en legde mij aan. Ik dronk als een dorstige die lang heeft gedwaald en eindelijk een bron heeft gevonden en toen de linkerborst was geledigd, legde ze mij aan haar rechterborst en ook daarvan dronk ik. Die nacht vreesde ze voor mijn leven, omdat ik mij kromde onder krampen en desondanks niet schreeuwde. De volgende ochtend, toen ze mijn buik had gewreven en mijn lippen had bevochtigd met een aftreksel van venkel, legde ze mij weer aan en dronk ik voor de tweede keer en hoewel de melk mij opnieuw krampen bezorgde, was zelfs na een dag al te zien dat ik sterker en gezonder werd en zes maanden later, toen mijn vader weer naar het dorp kwam, nu om huiden te verkopen en zout en stof mee te nemen, zag hij een kind met blozende wangen, een weerbarstige bos gitzwart haar en een lijf als een vette big. Mijn moeder was toen al gestorven.

Toen ik geen zuigeling meer was, haalde mijn vader mij op en keerde ik terug in het dorp dat niet bestond. Omdat niemand ooit had gehoord van een kind zonder naam en er geen was om uitsluitel te geven, liet mijn vader het erbij. Men noemde mij 'die weg was', of Niekas, wat 'niemand' betekent.

De jaren gingen voorbij, hete zomers kwamen, witte winters gingen, en ik groeide uit tot een jongen die hielp bij het vellen van de eik en het stropen van de bever. Als ik aan het vliedende water stond waarin de boomstammen stroomafwaarts dreven, was het alsof het bos de hele wereld was en alles daartoe behoorde. Bomen groeiden en vielen en als de stammen van de pasgevelde bomen nog maar net op de grond lagen, schoten jonge eikjes al weer op. Blad dwarrelde naar beneden, werd nog voor het kon verdorren en rotten bedolven onder een dik pak sneeuw en vormde in de lente, als de sneeuw gesmolten was, een geurende laag humus waarin wormen en torren en muizen en salamanders rondkropen en uit die rottende laag schoten varens en grassen en kruiden omhoog en kleine, bleke orchideeën en geurige anemonen en kleine

bosaardbeien die als verse druppels bloed tussen de groene bladeren fonkelden. De leeuwerik klom boven open plekken naar de zon, reusachtige mieren klauterden over vermolmden stronken die soms maar half zichtbaar waren onder de mossen, de bizon stond stil en triest te staren, alsof hij al wist welk lot hem beschoren was en uit de traag voorbijstromende rivier schoten vissen omhoog die een beekjuffer of een vlieg uit de lucht plukten. Er werden bomen gekapt, er werd gevestigd. Er werden huiden gelooid en bessen geplukt. De jaren vergleden en de tijd herhaalde zich. Wat er was, was geweest en zou er weer zijn. Alles was leven, alles verging en werd nieuw en oud en ik was er onderdeel van.

Toen ik oud genoeg was, werd ik naar de rivier gestuurd. Daar waren we met zijn vijven: de tweeling, die Mozes en Aaron werden genoemd omdat de een stotterde en de ander zijn gebroken woorden aanvulde; Jaakov, de jongste; Adam en ik. In een bocht van de rivier lagen de boomstammen die de mannen stroomopwaarts hadden geveld en in het water gerold. We bonden ze bijeen tot vloten die we aan elkaar vastmaakten en naar het midden boomden, waarna we ze lieten afzakken naar het verderop gelegen dorp waar het hout in een balkengat werd getrokken. Als we klaar waren, zetten we visnetten uit en streken neer op de grazige oever en keken naar de hommels die loom boven de veldbloemen hingen en stuifmeelstofjes die door de lucht zweefden. Uit het bos klonk het hameren van de spechten. We kauwden op lange sprietten en lagen achterover in het geurige, kruidige gras.

Op een dag, de lucht bijna wit en de zon zo fel dat het groen aan de bomen dof en slap was en de hitte onze huid schroeide, zagen we Malka, de ganzenhoedster, een meisje van onze leeftijd dat even koppig was als in zichzelf gekeerd en liefst alleen door het bos dwaalde. Iedereen herinnerde zich hoe ze eens het dorp binnen was komen rijden op een tarpan. Het paardje had haar gevraagd of ze niet op zijn rug wilde klimmen, zei ze. Uit de groep

die zich om haar heen had verzameld was hoongelach opgestegen en een jongen had geroepen dat paarden niet konden praten en weer een ander of ze morgen met een steen zou aankomen als die haar vroeg of hij mee mocht. Malka was onbewogen blijven zitten, de vuisten in de borstelige manen, haar dunne bruine benen stevig tegen de flanken geklemd. Aan haar eenzame zwerftochten door het bos was een einde gekomen toen ze ganzenhoedster werd en haar vogels langs de rivier weidde.

Die hete zomerdag, toen wij uit de bosrand naar de rivier waren gekomen om vloten te maken, stond ze een stuk stroomopwaarts over de grazende ganzen te waken. Het gras reikte tot haar knieën, ze droeg een verschoten bruine jurk en haar rode haar vlamde in het zonlicht. Stofjes en pluizen zweefden om haar heen. Hoog boven ons schoten zwaluwen door de lucht. Adam riep en zwaaide en Malka keek om. Ik beende stijf en ongemakkelijk door het hoge gras en keek niet op toen Malka Adams groet beantwoordde.

Er lag veel hout en we waren lang bezig om het aan elkaar te binden. Toen het eerste vlot af was, boomde Jaakov het naar de paal die een eindje van de oever in de bodem was geslagen en meerde het af. Adam volgde en maakte het zijne vast aan dat van Jaakov. Mozes en Aaron kibbelden over wie zou volgen en ik stond onder-tussen op mijn vlot en keek in het rond. Om ons heen niets dan riet, sappig grasland, vloeiveiden en de rand van het bos. Malka was uit het zicht verdwenen, maar mijn ogen zochten haar nog en het beeld van haar, in het kniehoge gras met haar verschoten jurk en het vlammeende haar, wilde niet uit mijn gedachten verdwijnen.

Toen we de stammen hadden verzameld en weg zagen drijven op de trage stroom en de netten waren uitgezet, streken we neer in het gras. Ik sloot mijn ogen, luisterde naar de anderen en voelde hoe mijn lichaam zich naar de aarde voegde. De stem van Jaakov klonk. Het gras veerde met een zucht op en ik hoorde het *sjwik-*

sjwik sjwiksjwik van voeten die door de lange stengels gingen. Iemand riep, een plons, het proesten na het opduiken. Ik zag Mozes en Aaron hand in hand van de oever springen, Jaakov die al in het water dobberde, zijn hoofd net boven het oppervlak, haren nat om zijn slapen, Adam die met zijn rechtervoet voelde hoe koud het was. Het duurde een tijdje voor ik besepte dat mijn ogen nog steeds gesloten waren. Zag ik wat ik niet kon zien?

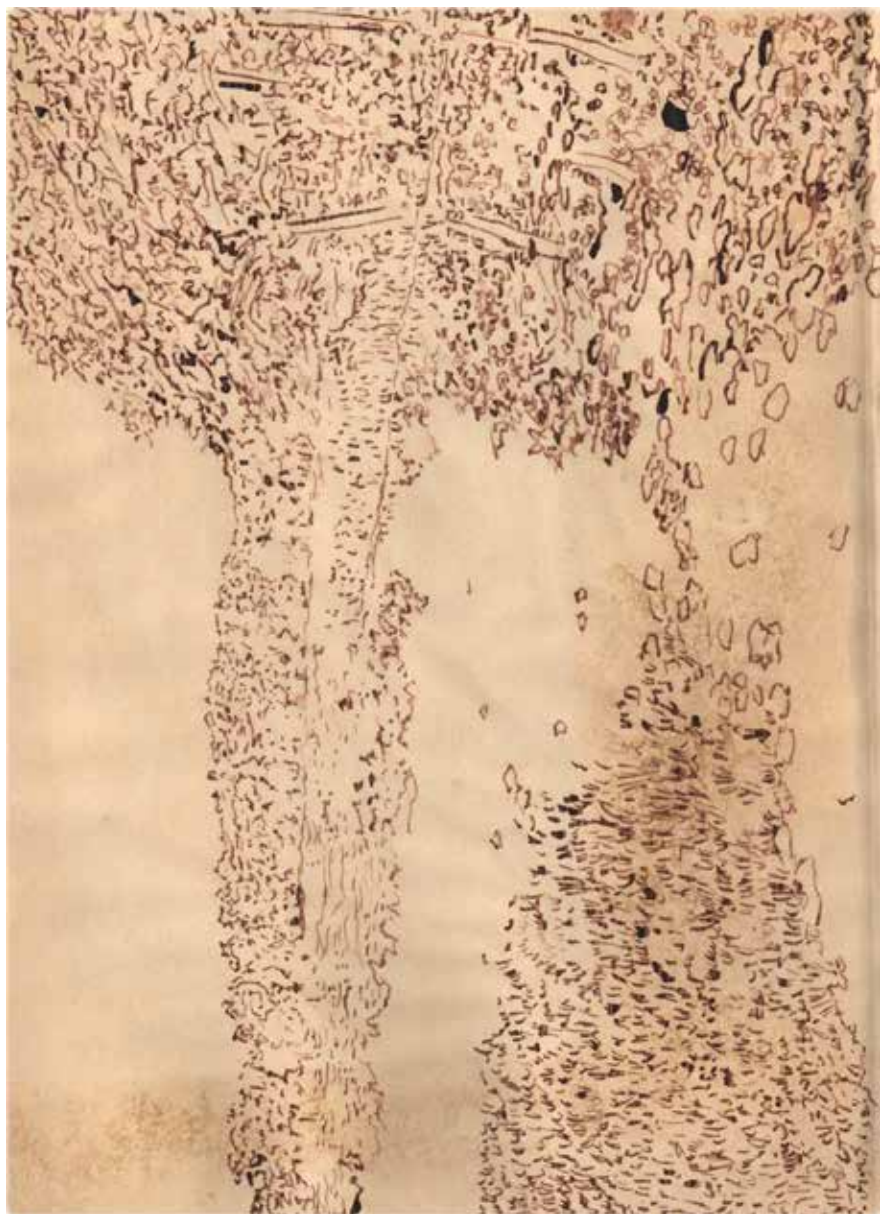
Mijn blik dwaalde weg van het water en steeg op als een leeuwerik. De hoofden van de jongens waren nu kleine donkere bollen op het glinsterende wateroppervlak, een dun pluimpje hing in de verte boven de open plek van ons dorp. Kinderen speelden daar rond het vuur, een paar vrouwen kneedden deeg in de houten trog voor het kookhuis, twee honden lagen met hun kop op elkanders buik te slapen in het zand. Een paar meisjes zaten voor een huis en vlochten kransen van veldbloemen.

‘Lange! Kom in het water!’

Ik stond op de grazige oever en keek naar de dobberende hoofden van mijn vrienden. Ik kon me niet herinneren dat ik overeind was gekomen.

‘Spring erin, Niekas. Spring!’

De ogen van de jongens waren tot spleetjes geknepen tegen de schittering van het water. Ik vroeg mij af wat er aan de hand was, en waarom het pijn deed wat ik had gezien. Toen schudde ik mijn hoofd, ik zette mij af en sprong als iemand die in het niets duikt.

Op een dag was het dorp dat niet bestond verdwenen. We kwamen met de vangst terug van de rivier en Jaakov, die voorop had gelopen, bleef plotseling stilstaan. Toen we naast hem stonden, zagen we de vrouwen en de kinderen bijeenzitten tussen huisraad en potten en pannen en de smeulende hopen die onze huizen waren geweest. De mannen van de heer waren gekomen en hadden alles met de grond gelijkgemaakt.

Die avond zaten we rond een groot vuur, de gezichten oranje-rood in de weerschijn van de vlammen, en er was niemand die niet dacht aan de tocht van onze voorouders. Jakub, de oudste, vertelde de geschiedenis aan de kinderen, en de mannen en de vrouwen hieven hun bekens en zeiden ‘volgend jaar, volgend jaar thuis’, maar ondertussen werden er plannen gemaakt voor een nieuw dorp, niet ver hiervandaan, vlak bij de rivier. De vrouwen doopten hun pink in de wijn en bevochtigden daarmee de lippen van de kleinsten. Ik vroeg mijn vader waarom we elke keer als ons dorp werd verwoest wegtrokken en opnieuw begonnen, waarom we elk jaar hoopten dat we volgend jaar thuis zouden zijn, waarom we niet opbraken en vertrokken. Waarom namen we ons lot niet in eigen hand?

‘Het is maar een verhaal,’ zei mijn vader.

‘Is er dan geen wet die ons beschermt?’ vroeg ik. ‘De wereld is toch van iedereen?’

Een van de mannen keek op: ‘Welke wet? De wet is van de

sterkste. Wie maakt de wet? De wolf of het hert? En als het hert de wet maakt, trekt de wolf zich er dan iets van aan?’

In de flakkering van het vuur staarden de melkwitte ogen van de oude Jakub in mijn richting. Ik volgde de vonkjes die opstegen uit het vuur en verdwenen tussen de boomtoppen die blauw in de zwarte lucht spietsten en ik vroeg mij af of mijn leven zou zijn als de geschiedenis van ons dorp: opbreken en opnieuw beginnen, vertrekken en aankomen, en ik dacht aan het verhaal dat Jakub had verteld over een voorvader die was komen lopen uit een land waar de mensen in houten torens woonden, hoog als een eik, onderling verbonden met loopbruggen. Het vee graasde er op weiden die tussen de torens hingen en er waren akkers in de lucht waarop rogge en tarwe werden verbouwd en boomgaarden die appels, pruimen en dadels opbrachten. Ik merkte dat ik niet meer geloofde dat het bos de hele wereld was.

De volgende morgen, iedereen was aan het pakken voor vertrek, zei ik dat ik niet mee wilde.

Mijn vader keek niet op en ging door met het leegschudden van strozakken.

‘Ik wil de wereld in.’

Hij stond op, een lege strozak in zijn eeltige handen, en keek mij zonder begrip aan. Hij schudde zijn hoofd en duwde mij de zak in handen. Terwijl ik hem begon op te rollen, zei ik dat ik meer van de wereld wilde weten, dat ik dingen wilde leren, dat ik andere mensen en andere landen wilde zien en niet van de ene open plek in het bos naar de andere gejaagd wilde worden, dat ik een plaats wilde vinden om te blijven, een thuis.

‘Dit is thuis,’ zei mijn vader.

‘Waarom zeggen we dan steeds “volgend jaar thuis”?’

‘Het is een verhaal. Niets dan een vertelsel. Van vertelsels kun je niet leven.’

‘Maar Jakub...’ zei ik.

‘Jakub...’ grauwde mijn vader. Hij staaarde over mij heen en kneep zijn ogen toe, ook al was het niet zonnig, en kruiste zijn armen.

‘Het was de melk van de voedster.’

Ik keek hem aan.

‘Sterf of bederf,’ zei hij. ‘Dat dacht ik. En kijk wat ervan gekomen is...’

Hij knikte alsof ik een bevestiging was van wat hij had vermoed, het lot dat hij had gevreesd en voorzien. Hij draaide zich om en liep naar de plek waar onze huisraad bijeenlag.

Om ons heen werden bundels om schouders geslagen en riemen aangetrokken, ergens laadde men een kar. De tijd stroomde en ik stond stil. Mijn vader stond bepakt en bezakt bij de andere mannen. Zelfs zo, van mij afgewend, een kist op zijn rug, sprak zijn lichaam. Het zei: ik neem geen afscheid van wat ik nooit heb verwelkomd.

Maar die dag, toen de lucht zwaar was van wat niet werd uitgesproken, toen het dorp dat geen naam had geen plek meer was en mijn verlangen om weg te gaan door was gebroken als de eerste scheuten in de lente, die dag kon ik desondanks geen beslissing nemen en zo nam ook ik mijn spullen en trok mee naar de volgende plek. Ik begreep toen nog niet dat grote wendingen in het leven zelden het gevolg zijn van besluiten, maar gebeuren.

Op de plek van het nieuwe dorp hadden mijn vader en ik zwijgend een hut gebouwd en daarna was hij zonder vaarwel het woud in getrokken. Hij bleef in het houthakkerskamp in het bos en keerde niet terug. Er waren momenten geweest, voor hij vertrok, dat ik hem wilde zeggen dat ik hem niet in de steek wilde laten, dat ik weliswaar gezoogd was door wat hij een slechte vrouw noemde maar dat ik zijn zoon was en wilde zijn, maar elke keer als we in elkaars buurt kwamen, draaide hij mij zijn rug toe en werd het stil en koud tussen ons en kon mijn mond de woorden niet spreken die mijn hoofd dacht.

Ik timmerde een tafel en een bank en 's avonds, als de gezinnen naar binnen gingen voor de maaltijd en de plek tussen de huisjes leegliep, zat ik aan die tafel en at zwartbrood met gezouten vis en ingelegde bieten en als ik dan mijn ogen sloot, zag ik de andere vaders, de moeders en de kinderen aan de maaltijd.

Ik was nog geen man maar ook niet meer een jongen, toen Jakub mij op een dag bij zich riep. Hij zat voor zijn hut, op een bankje dat niet meer was dan een ontschorste plank die op twee ruw gekapte blokken hout rustte. De zitting had hij met zijn mes bewerkt tot eindeloos krullende wingerdranken. De grond rond zijn voeten was altijd bedekt met snippers en zijn kleren waren bespikkeld met flintertjes hout. Het was mij een raadsel hoe iemand die niet kon zien zulk fijn houtsnijwerk maakte, zoals ik ook niet begreep hoe hij wist wie voorbijliep.

Toen hij jong was moest hij langer zijn geweest dan de meeste mannen uit ons dorp, maar nu was alles aan hem gekrompen. Zijn gezicht was geloid en gerimpeld en omlijst door wit baard- en hoofdhaar. Het deed mij denken aan de vrucht die Etrog heet en die elk jaar werd gebracht door een reiziger die hem in een kistje op een bed van stro bij zich droeg. Jakubs rug boog waar zijn schouderbladen begonnen en zijn hoofd stak naar voren, alsof hij ondanks zijn blindheid in de verte tuurde. Hij droeg een mouwloze jas van geitenleer die tot net over zijn heupen reikte, de pijpen van zijn gewatteerde broek waren in laarzen gestoken die vaak waren versteld maar waaraan nog steeds was te zien dat ze eens mooi en kostbaar waren geweest.

‘Jongen,’ zei hij. ‘Je kent de letters van het alfabet. Je kunt lezen. Maar als je de wereld in trekt moet je de taal kunnen spreken van de mensen onder wie je je begeeft en je moet kennis hebben die je nergens anders vindt dan in boeken. De taal is je schild en je wapen, zij is je huis en je bed, zij is eten en drinken.’

‘Misschien blijf ik.’

‘En bovendien moet iemand de verhalen bewaren.’

‘Welke verhalen?’ zei ik.

‘Alle,’ zei Jakob. ‘Die van de een en de ander en jouw eigen verhaal. Ik zal je leren wat ik weet en in ruil daarvoor luister je naar mijn geschiedenis. Misschien komt ze je ooit van pas. Misschien vertel je haar verder en wordt mijn verhaal deel van het jouwe en dat van jou weer het begin van dat van iemand anders. Binnen ligt mijn boek. Haal het.’

Mijn ogen moesten lang wennen aan de schemering. Na een tijdje ontwaarde ik op een scheve tafel een stapel van aan elkaar genaaide vellen van verschillende afmetingen, sommige nauwelijks groter dan een hand, andere zo groot dat ze dubbelgevouwen in het boek staken. Toen ik erheen liep, zag ik iets bewegen. Ik keek om. Er was niets. Ik boog me voorover om het boek te pakken. Opnieuw bewoog iets. Ik rechtte mij en inspecteerde de omgeving. Nu pas zag ik dat de wanden van het huisje bedekt waren met houtsnijwerk, zo dicht dat het leek of mieren in lange kringelende slierten over de planken kropen. Mijn ogen dwaalden over het drukke snijwerk en mijn blik viel op het tafelblad, dat ook bestond uit dicht opeengepakte kronkelende guirlandes. In het schaarse licht doemden letters op. Ze waren nauwelijks te lezen en de meeste leken niet op die ik kende, vreemd rond waren ze of juist hoog en hoekig. Het was alsof ik in een boek was beland. Een onbekende gejaagdheid nam bezit van mij. Ik ging voor een van de wanden staan en liet mijn vingers over de welvingen en inkervingen gaan. Vlak bij de deur, ter hoogte van de lus die als klink dien-

de, herkende ik een woord. Terwijl Jakob vroeg waar ik bleef, las ik gehaast, mijn vingers op de woorden van hout, een zin die langs de deurpost omhoogklom en als klimop verder kroop en voortwoekerde over de achterwand. Er waren niet alleen woorden en zinnen maar ook flarden tekst, brokstukken in onbekende talen, afbeeldingen die leken op wat men met een stok in het zand tekent om een vreemdeling de weg te wijzen naar een volgend dorp, woorden die de vorm hadden aangenomen van een boom of een huis, bossen en meren, zinnen die slingerden als bospaden.

Toen ik buitenkwam was ik ademloos van verbazing.

Die dag liet Jakob mij het boek zien waarin hij had leren schrijven en dat hij daarna altijd bij zich had gedragen, steeds aangevuld met wederwaardigheden en wetenswaardigheden, kaarten van zijn omzwervingen en zaken die hij had geleerd. De letters op de eerste pagina waren in een kinderhand en zeiden in drie talen: 'Ik ben Jakob ben Adam, geboren in de stad Kaffa'.

Zo, met de jeugdige schrijfoefeningen van Jakob als mijn voorbeeld, leerde ik het Latijnse en het Griekse schrift en terwijl de woorden en de zinnen in het boek vloeiender werden en de schrijver behendiger, nam ook mijn vaardigheid toe en leerde ik woorden te gebruiken waar zij passend waren en zinnen te maken die niet meer alleen het allereenvoudigste zeiden, maar schoon en mooi waren in zichzelf.

Het boek van Jakob was het eerste dat ik ooit in handen hield en als het niet het merkwaardigste was dat ik in mijn leven onder ogen zou krijgen, dan op zijn minst het op een na merkwaardigste. Er waren tekeningen van schepsels die ik alleen kende van horen zeggen: de centaur, de cycloop, de griffioen, de vuurvogel. Er waren vreemde en angstaanjagende creaturen: canocefalen, die een hondenkop dragen op het lichaam van een mens; de driekoppige kerberos, harpijen die zo ijselijk schreeuwen dat zij het bloed van een mens doen stollen in zijn aderen. Het boek bevatte geschie-

denissen die Jakub op zijn weg had gehoord en deed verslag van mensen die hij had ontmoet: de kabbalistische alchemist Abrahamelin, die beweerde dat hij het geheime boek van de schepping had ingezien; de laatste der Chazaren die rondtrok op zoek naar de laatste Chazaarse vrouw; de occulte dokter Agrippa die zei dat man en vrouw zeker gelijk waren, maar dat het vrouwelijk geslacht waarschijnlijk beter was dan het mannelijke. Er waren plaatsen afgebeeld in het boek die zo groot waren dat ik pas kon geloven dat het werkelijk mogelijk was dat zoveel mensen bijeenwoonden toen Jakub vertelde over zijn geboortestad, die bestond uit honderden straten en duizenden huizen.

Ze waren regen in de woestijn van mijn geest, die verhalen en afbeeldingen in Jakubs boek. Zaden die jaren in het zand hadden liggen wachten, ontkiemden, schoten op en werden een dek van bloemen en bladeren, dicht en veelkleurig als de tapijten van de Perzen. Nieuwe ideeën, wat mogelijk was en onmogelijk, vochten om aandacht. Dat mensen in steden woonden zo groot als een bos... Dat sommigen sloop gaan, zonder de zekerheid van een andere kust, om te ontdekken wat ze niet kennen, of op de vlucht voor wat al te bekend is... Dat er dwergen, reuzen, eenvoeters, gele en bruine mensen zijn, mensen die in het water wonen of daarop en anderen die in de kruinen van hoge bomen vertoeven en nooit voet zetten op vaste grond... Een woestijn na een regenbui was ik, een bos waarin het lente werd. Alles in mij bloeide en zocht het licht.

Later, toen mijn dagelijkse lessen al wat gevorderd waren, vertelde Jakub van zijn jeugd, dat hij als jonge man een gretig lezer was geweest die tot laat in de avond bij de flakkering van een kaars woorden en zinnen spelde en dat hij 's ochtends vroeg opstond om nog voor het ontbijt te kunnen lezen en hoe hij, toen de jaren vorderden en hij bijna alles had gelezen wat voorhanden was in het huis van zijn vader, merkte dat zijn ogen zwakker werden, dat

hij zich steeds dieper over de letters moest buigen om ze te kunnen zien. Hij had toen geweten dat zijn afnemende zicht hem de toegang zou ontzeggen tot wat hij boven alles liefhad.

‘Het zicht werd mij ontnomen, opdat ik zou zien,’ zei hij.

*De geschiedenis van Jakub ben Adam en zijn ouders,
Adam van Cyprus en Bella d'Ancona, hun vestiging in
Kaffa, aan de Zwarte Zee, hun voorspoed en ongeluk, en de
pestilentie die van Kaffa over de wereld ging*

•••

De vader van Jakub, Adam, werd geboren in Cyprus. Niet lang na zijn geboorte vestigde diens vader, Abraham, handelaar in specerijen, zich in Kaffa, een handelspost van Genua. De stad was een paar jaar daarvoor belegerd door Toqtai, de khan van de Gouden Horde. De Genovezen waren gevlucht, maar weer teruggekomen toen Toqtais opvolger, Özbeg, hun vrede aanbood en zelfs de stad Tana schonk. Om de handel weer op gang te brengen vroegen de Genovezen handelaars uit steden rond de Middellandse Zee zich in Kaffa te vestigen. Jakubs grootvader was een van hen. De stad, gelegen aan de door de Genovezen beheerste kust van de Zwarte Zee, domineerde met Jalta en Balaklava de handel per karavaan uit het Verre Oosten en de scheepvaartroutes vanuit Constantinopel, de Lage Landen, de Duitse vorstendommen, Haïfa en Jaffa, Damascus, de Libanon, Riga, Dantzig en Genua zelf. Voor de specerijenhandel was er geen betere plek denkbaar en de verhuizing was dan ook een gelukkige. De welvaart van de familie nam toe en Adam kreeg het onderwijs en de opvoeding die pasten bij de zoon van een welgesteld koopman.

De kinderen van het lot heten Geluk en Ongeluk en als de een op bezoek is geweest laat de ander meestal niet lang op zich wachten.

Op een dag werden Adams ouders op straat aangevallen door

een dronken Griek die hen voor een Turks paar aanzag. Het was een ongelukkig toeval, een misverstand, een wrede gril van het lot die Adam, nog maar net volwassen, wees maakte. Tot dan had hij zich over oude boeken gebogen en overal in de stad geluisterd naar wijsgeren en godgeleerden, want hij was dorstig naar kennis en wilde, ondanks de bedenkingen van zijn vader, drinken uit elke bron die zijn dorst kon lessen. Nu moest hij plotseling het bewind voeren over de specerijennegotie. In plaats van commentaren op oude teksten, schreef hij brieven aan handelaren in India en China, Turkije en Egypte. Hij zat gebogen over kasboeken en lijsten met voorraden en meer dan eens dwaalden zijn gedachten af naar toen hij nog studeerde en voorbestemd leek de eerste geleerde uit de familie te worden. Hij legde zich echter neer bij zijn lot en werkte hard om de geheimen van de specerijhandel te doorgronden. Maar hoewel zijn trouwe toewijding ervoor zorgde dat de zaken net zo goed gingen als onder het bewind van zijn vader, bleef zijn geest hongerig en hij wist dat niets hem kon voeden dan de boeken die hij had bestudeerd.

Op een dag werd een baal mirtetakken afgeleverd en terwijl hij toekeek hoe die werd binnengebracht in het pakhuis, zag hij letters op de repen perkament die de geurige takken omwikkelden. Hij liet het pak op de vloer zetten en sneed het bindtouw los. Wat hij in handen hield, toen hij de stroken had verzameld, herkende hij onmiddellijk als een deel van een zeldzame oude tekst, Het Boek van de Oprechten. Het was een boek dat niemand ooit had gezien, maar het bestaan ervan was bekend vanwege twee obscure verwijzingen in het Oude Testament, een in Samuel: ‘...het is geschreven in het Boek des Oprechten’, en de andere in Jozua: ‘Is dit niet geschreven in het Boek des Oprechten?’ Die avond schreef hij de Armeniër die de mirte had geleverd en vroeg hem naar de oorsprong van het pakmateriaal. Het antwoord kwam na drie lange maanden